Borbély Zoltán

Szemere Pál pályafutása[1]

Rezümé: Szemere Pál pályafutása

Abstract: The Career of Pál Szemere. Pál Szemere was one of the defining figures of the Hungarian Diets in the first half of the seventeenth century. As a delegate of Sáros, Abaúj, and Borsod counties, he took part in the debates of the Diets and also kept diaries of the proceedings, which constitute among the earliest and most complete accounts of the diets of the period. Szemere, however, participated in these assemblies not only as a county delegate: from 1635, as a member of the Royal Table, he also became involved in shaping the official functioning and bureaucratisation of the Diet.

At the same time, he held the office of notary in three counties for almost a decade and a half, becoming a kind of regional public-law dignitary. His talents were also evident in the accumulation of wealth, since over the course of his life he succeeded in acquiring a fortune comparable to that of a lesser magnate, primarily from income derived from his legal practice. One of the defining features of Szemere's activity was his continuous connection with members of the Rákóczi family throughout his career, whether as a contractual familiaris, a regional agent, or a delegate to the Diet. At the Diet of 1646–1647, Szemere served as one of the envoys of György Rákóczi I and negotiated the incorporation of the Peace of Linz into law with the Hungarian estates.

One of the most decisive elements of Szemere's activity was his firm Reformed faith, which tied him closely to the Rákóczis. On his own estates, in the counties, and at the estate-based Diets alike, the freedom to practise the Reformed faith stood at the centre of his politics. Through the activity of Pál Szemere, the seventeenth-century Hungarian Diets and public life can be examined from exceptionally close range.

Keywords: estate-based Diet; confessional politics; official career; Rákóczi

[1] A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és a K 143017 (A magyarországi rendiség politikai kultúrája (1526–1848) II.) című NKFIH projekt támogatásával készült.

Szemere Pál neve hallatán a legtöbbeknek a 19. század első felének kiemelkedő költője, a Magyar Tudós Társaság és a Kisfaludy Társaság tagja, a reformkori szellemi élet egyik központi alakja jut eszébe. A köznemesi származású, jogászi pályán tevékenykedő literátor azonban nem az első a Szemere nemzetségben, aki országos hírnévnek örvendhetett közéleti szereplésének köszönhetően. Felmenői között a 17. században élt azonos nevű szépapjának pályafutása számos tekintetben hasonlóságot mutat a reformkori utóddal. A családi hagyományban „nagyszerű" jelzővel illetett Pál leginkább az 1625–1649 közötti hét országgyűlésen végzett követi tevékenységének és az itteni eseményekről írott naplóinak köszönhetően kapott eddig számottevőbb figyelmet. Pályafutásának alaposabb megismerése a naplói elemzésének és ezáltal a kora újkori rendi országgyűlések politikai kultúrája értelmezésének szempontjából is elengedhetetlen, ugyanis a diétán folyó alkudozások és viták általános jelszavai mögött minden esetben a vármegyei szinten zajló események és folyamatok álltak, amelyek középpontjában a Szemere Pálhoz hasonló személyeket találunk.

A 17. század első felének politikai viszonyai és a társadalmi mozgások átalakuló struktúrái a köznemesség számára is új utakat nyitottak az érvényesüléshez. Az addig domináns szerepet játszó katonai szolgálat mellett egyre nagyobb jelentőségre tett szert a jogi tudásra épülő hivatali életpálya, amely a familiárisi szolgálatok tekintetében is egyre piacképesebb lett, de a vármegyei autonómia növekedésével és közigazgatásának fejlődésével kölcsönhatásban már önálló politikai súlyt is jelentett a köznemesség ezen csoportja számára. A nyugat-dunántúli, első sorban Győr, Sopron és Vas vármegyéket értinő, összetett szempontrendszert alkalmazó kutatásoknak köszönhetően ezeknek a folyamatoknak számos eleme ismert és esettanulmányokkal alátámasztott.[2]

De ha csak az országos politikában is aktív szerepet játszó köznemesség szűkebb rétegére, vagyis az országgyűlések alsó táblájának hangadóira fókuszálunk, közöttük is kirajzolódik egy figyelemre érdemes csoport.[3] Ők azok, akik a vármegyékben vagy a főúri udvarokban megfogalmazott panaszokat és igényeket konvertálni tudták az országgyűlésen célravezető politikai magatartás nyelveire, sőt a diéták egyre határozottabban intézményesülő testületeinek – mint a királyi tábla – legproduktívabb tagjai voltak.

A 17. században ugyan már nem volt újdonság a hivatali-értelmiségi köznemesség politikai szerepvállalása, de az előző században erre a rétegre jellemző humanista műveltséget egyre inkább felváltotta egy bürokratikusabb szemléletű jogi gondolkodásmód és karakteres felekezeti műveltség. Szemere Pál ennek az új mentalitással rendelkező köznemesi csoportnak az első generációjához tartozik, akik vármegyei és országos szinten is megalapozták a rendi politizálás szofisztikáltabb módszereit.

A Szemere nemzetség egyenesen Huba vezértől származtatta magát, a forrásokban azonban csak a 13. századtól azonosíthatóak egyértelműen. A család címere, „*a vért kék udvarában zöld téren egy piros nadrágú férfi jobb láb, térdén nyíllal átlőve; a pajzs fölötti sisak koronáján pedig kifeszített kézíj*" a tatárjárás alatt érdemeket szerzett ősre, Mihályra

[2] Dominkovits 2002; Gecsényi 2008: 165–190; Dominkovits 2008.

[3] Guszarova 2013.

utal, aki bele is halt a serülésébe. Az egykor egybefüggő Abaúj és Borsod vármegyei birtokállomány a 17. századra az igen népes család számos ága között oszlott meg. Egy-egy családtag kezén mindössze néhány jobbágyot vagy esetleg csak üres jobbágytelket, erdő- és legelődarabkát vagy nemesi kúria negyed- és nyolcadrészét találjuk. Szemere Pál két fiú- – György és János –, illetve három lánytestvérével – Panna, Magdolna és Dorkó – osztozott a szűkös örökségen, amely apai ágon Szemere Alberttől, anyai ágon pedig Kinizsi Zsuzsannától illette őket.[4] Ezzel a vagyoni háttérrel mindössze a néhány jobbággyal gazdálkodó kisnemesek közé tartoztak, így az anyagi és társadalmi emelkedés lehetősége vármegyei szolgálat révén vagy valamely tehetősebb nemes familiárisaként, illetve ezek kombinációjaként nyílhatott meg előttük, aminek a 17. századra mindkét családban komoly hagyományai voltak. Apja, Szemere Albert 1595 és 1603 között kis megszakítással Abaúj vármegye csereháti járásának szolgabírája volt, 1611-ben ugyanitt esküdt, majd egészen 1624-ig a táblabírák között szerepel a neve.[5] De Szemere Pál nagybátyja, Kinizsi János is abaúji szolgabíróként tevékenykedett 1616 és 1621 között.[6] Vagyis a felmenői mindkét ágon aktívan részt vettek a vármegyei közéletben, ráadásul a szolgabírói hivatal betöltésével, ami jogi és adminisztrációs jártasságot is megkívánt.

Szemere Pál házassága Putnoky Klárával, Putnoky György és Kékedy Anna lányával, tovább erősítette társadalmi kapcsolatrendszerét a régió köznemesi elitjén belül.

A Putnoky család főként Abaúj és Borsod vármegye északi részén rendelkezett birtokokkal, és a 17. század elején ők is aktívan részt vettek a vármegyei közigazgatásban. A Putnokyak genealógiája sajnos egyelőre részleteiben nem ismert, így nem tudjuk meghatározni, hogy az abaúji alispánságot 1620–1622 között betöltő Putnoky Imre milyen kapcsolatban állt Szemerével. Az azonban egyértelműen meghatározó Szemre további pályafutása kapcsán, hogy apósa, Putnoky György már 1628-ban Rákóczi György udvarmestere volt, majd miután Rákóczi erdélyi fejedelem lett, Lórántffy Zsuzsanna udvarában töltötte be az udvarmesteri tisztséget.[7] Már ez utóbbi méltóságban kapott konvenciót 1631. július 1-től, majd az 1634. október 1-jén Gyulafehérváron írott végrendelete bizonyítja, hogy a fejedelmi család mellett tartózkodott.[8] A kolozsvári

[4] Szemere Albert az 1620-as évek közepén meghalt, azonban a hagyaték felosztása csak Kinizsi Zsuzsanna halála után történt meg 1641. július 17-én Abaúj vármegye törvényszéke előtt. MNL OL P 692. 28. tétel. (Szemere család vagyonjogi iratai) fol. 2–5. Ebben osztály alá kerültek Szemerén, Baktán, Kiskinyizsen, Detken, Dobszán, Kércsen, Nagykinyizsen részbirtokok és Legyes-Bényén fekvő szőlők.

[5] A járási esküdtek és a táblabírák az 1613/24 tc. alapján különültek el hivatalosan, utóbbiakat az „előkelőbb nemesek közül" választva. Az abaúji, illetve sárosi tisztújításokban is ekkortól van nyoma, hogy a táblabírák külön testületet alkottak, átlagosan 25 fő körüli létszámmal.

[6] Kinizsi Györggyel párhuzamosan töltötte be a szolgabíróságot Kinizsi János is, a közöttük lévő rokoni kapcsolat azonban nem ismert. Lásd: Csoma 1897: 331.

[7] OSZK Fol. Hung. 894. 89–90. 1628. október 13. Rákóczi György – Putnoky György. A levélben Rákóczi említi, hogy ekkor már Szemere Pál is mellette tartózkodik, akit szolgálatai miatt nem is tud elküldeni Putnokyhoz.

[8] Konvenciója: OSZK Fol. Hung. 894. 44; végrendeletének Szemerére és feleségére vonatkozó kivonata: OSZK Fol. Hung. 894. 54–55.

számadásokban az 1630-as évek végén is udvarmesterként szerepel[9], majd 1640-ben Szemere Pál már „*szegény apám uramnak is Putnoky György uramnak holtáiglan való igaz szolgálatjá*”-ról írt Debreszeni Tamásnak.[10]

Egy Abaúj vármegyei köznemes számára kiemelkedő karriernek számított a fejedelemasszony melletti udvarmesterség. Tudjuk, hogy Lórántffy Zsuzsanna 1631 után is magyarországi híveivel töltötte fel az udvarát, mint ahogy ezt Bálpataki János Putnokyéval párhuzamba állítható pályafutása is alátámasztja, aki szintén a borsod-abaúji régió nem túl vagyonos rétegéből vált a fejedelemasszony udvartartásának fejévé.[11] Már csak az említett példák is bizonyíthatják, hogy a Rákócziak nagyban építettek a fejedelemség megszerzése előtti magyarországi familiárisi körükre. De nem csak a férfiak esetében érvényes ez a megállapítás, ugyanis Szemere felesége, Putnoky Klára fiatalkorában a fejedelemasszony sárospataki iskolájának a növendéke volt, és minden bizonnyal jó ismeretséget ápolt vele a későbbiekben is.[12]

Szemere Pál életének első évtizedeiről egyelőre nem sokat tudunk. Az első kissé homályos információk az 1622. évi soproni országgyűlési jelenlétére vonatkoznak, ahol Tatjana Guszarova követeként, sőt a királyi tábla jegyzőjeként említi, ám ezt egyértelműen bizonyító forrás nem ismert.[13] Fennmaradt azonban egy, az országgyűlésen hozott dekrétumok nyomtatásban kiadott olyan példánya, amelyben Szemere Pál possessori bejegyzése szerepel, miszerint Győrffy Tamás személynöki titkártól kapta a frissen meghozott törvények gyűjteményét 1622-ben Pozsonyban.[14] A jogtudó értelmiség jelentős része ekkor praktikus képzés révén jutott hozzá azokhoz az ismeretekhez és főként tapasztalatokhoz, amelyek megalapozták a későbbi „jogászi” pályafutásukat. Ez a leggyakrabban bizonyos középfokú tanulmányok után valamilyen hiteleshelyi, kancelláriai vagy ítélőmesteri irodában szerzett gyakorlatot jelentett.[15] Talán ennek a gyakorlati képzésnek a részét alkothatta Győrffy ajándéka Szemere számára.[16]

A patvaria letelte után, vagy talán még annak a részeként, 1625 januárjában a jászói konvent jegyzője volt, és ezzel párhuzamosan már Borsod vármegyében a jegyzői hivatalt is viselte. Ez utóbbi már egészen biztosan a vármegye főispánjának, Rákóczi Györgynek a közbenjárásával történhetett, ugyanis Szemere 1625. február 5-től Rákóczi udvari familiárisaként is szolgált.[17] De nemcsak Rákóczi Györgynek, hanem testvérének, a makovicai és sárosi uradalom birtokosának és egyben Sáros vármegye főispánjának,

[9] Jeney-Tóth 2015: 145–146.

[10] MNL OL E 190. No. 2651. Szemere(i házam) 1640. március 4. Szemere Pál – Debreczeni Tamás.

[11] Jeney-Tóth 2020. De szintén az anyai ág tágabb rokonságához tartozott Kékedy Zsigmond is, aki Bethlen Gábor és I. Rákóczi György alatt is az udvari elithez tartozott.

[12] Bátoriné Misák 2023: 17–18.

[13] Guszarova 2013: 136.

[14] Ferenczffy – Gelbhaar – Illésházy – Révay – Győrffy 1622.

[15] Szabó 2025: 186–187.

[16] Ezt a gyakorlatot tükrözi az, hogy maga Szemere is hasonló módon ajánlotta Kerekes András ítélőmester figyelmébe unokaöcsét, Horvát Andrást az 1646. évi országgyűlésen Guszarova 2013: 129.

[17] OSZK Fol. Hung. 894. 43. Habár a konvenció alján az a feljegyzés szerepel, hogy „anno 1629 febr. 10 adott az úr undokul fl. 35.”

Rákóczi Pálnak is felkeltette a figyelmét Szemere tehetsége. 1625. január 16-án azt írta Szemerének, hogy „*tegnap az nemes vármegyének ispán választó széke, magunk jelenlétében celebráltatván az notáriusságot Divényi István letévén és elbúcsúzván az nemes vármegye is elbocsájtotta, kegyelmedet kommendáltuk azon tisztre, és az nemes vármegye is kegyelmedet acceptálta, és bevette*". Két héttel később, 1625. január 29-én Sáros vármegye tisztújító közgyűlésén személyesen Rákóczi Pál iktatta be a jegyzői hivatalba.[18]

Fontos azonban kiemelni, hogy a Rákóczi fivérek között nem állt fenn túlságosan szoros testvéri szövetség. A katolikus hitben nevelt Pál gyerekkorában másfél évet töltött Forgách Ferenc esztergomi érsek udvarában, majd további ötöt a grazi jezsuita egyetemen, ahol a bölcseleti képzés nagy részét elvégezte, így a kortárs magyar főnemesekhez képest kiemelkedő műveltséggel bírt. Alighanem ez alapozta meg a hazatérése utáni pályafutását, amely a sárosi, majd tornai főispánság mellett 1625-től ajtónálló mesteri, 1631-től pedig az országbírói méltóságig futott, vagyis elsősorban a Magyar Királyság intézményeiben tevékenykedett, szemben testvérével, Györggyel. Szintén fontos megjegyezni azt is, hogy Borsod vármegye a nikolsburgi szerződés értelmében ekkor még Bethlen Gábor fennhatósága alatt állt, ami a jegyzői hivatal gyakorlása szempontjából volt talán igazán lényeges, addig Sáros a „normális" működési rendnek megfelelően a nádor fennhatósága alatt. Ennek köszönhetően Szemere mindkét adminisztrációs és hatalomgyakorlási rendszer működését kiismerte.

A gyors egymásutánban elnyert jegyzői tisztségek és a Rákóczi-család figyelmének ismeretében kissé meglepő, hogy az 1625 szeptemberére meghirdetett országgyűlésre mégis Abaúj vármegye választotta meg követévé. A Sáros és Borsod vármegyék közé ékelődő Abaújban a Perényi család nyalábi ága viselte örökletesen a főispáni méltóságot, amelyet ekkor Perényi Ferenc töltött be. Perényi emellett 1624 és 1628 között Bethlen Gábor felső-magyarországi főkapitánya is volt.[19]

Szemere Pál az 1625. évi országgyűlésen írta az első ismert naplóját, amelyben még igen szűkszavúan és tárgyilagosan tudósított az eseményekről. Azt azonban feljegyezte, hogy már ekkor beválasztották a rendi sérelmeket, majd az országgyűlési dekrétumokat megszerkesztő kompillátorok közé, vagyis az alsótábla egyik tevékeny tagja volt.[20]

Szemere pályafutása a következő két évtizedben a vármegyei szolgálat, a Rákócziak melletti familiárisi tevékenység és az ügyvédi „magánpraxis" párhuzamos ellátásával telt, amelyben az országgyűlések igen fontos csomópontok és Szemere karrierjének kiemelkedő állomásai voltak. Az egyes tevékenységi körök szoros kölcsönhatásban álltak egymással, így ezek összefüggéseiben mutatom be Szemere igen összetett tevékenységének különféle szféráit a jelenleg rendelkezésemre álló adatok alapján.[21]

[18] ŠAP ŠZ Inv. c. 8. fol. 51. v.

[19] Pálffy 1997: 273.

[20] EK vol. XXVI. 226.

[21] A Szemere család levéltára mára sajnos elpusztult, de néhány kutatónak még sikerült tudományos (vagy tudományos igényű) munkához felhasználni. Csoma 1897; Zarándy 1910. Közülük is a legfontosabb

Szemere közéleti tevékenységének a gyökerét a vármegyei szolgálat jelentette, amelyet az idő előrehaladtával egyre kevésbé a megélhetéséhez szükséges tevékenységként, hanem sokkal inkább hivatásként értelmezett.

Abaúj vármegyében, ahol a családi birtokainak a legnagyobb része feküdt, csak az 1630. április 8-án, Garadnán tartott pecsételő gyűlésen választották meg jegyzőnek az alispáni méltóságra emelkedő Lánczy Gergely helyére.[22] Ezután néhány éven keresztül három vármegyében is ellátta a nótáriusi feladatokat, de 1634. júl. 5-én lemondott a Borsod vármegyei hivatalról.[23] Rákóczi György erdélyi fejedelemmé választását követően az akkor tizenöt éves Forgách Zsigmondot nevezte ki II. Ferdinánd Borsod vármegye főispánjává 1631. július 14-én. Forgách azonban 1633 májusáig Grázban tanult, és egészen 1640-ig csak ritkán fordult meg a felső-magyarországi birtokain.[24] Személyes kapcsolatukra vonatkozó források nem ismertek ugyan, de nem zárhatjuk ki Szemere lemondásának okai között a katolikus főispánnal vagy annak embereivel szembeni ellenérzését. Sárosban és Abaújban azonban egészen 1643-ig folyamatos a tevékenysége. Sárosban az 1643. január 7-ei, eperjesi tisztújító közgyűlésen mondott le a jegyzői hivatalról tizennyolc évnyi szolgálat után.[25] Már 1640. március 4-én arról írt Debreczeni Tamásnak, hogy „*mivel én azon kívül is bizony meguntam az én notariusságbeli tiszteimet, kiről kegyelmeddel is beszélgettem*".[26]

Abaújban azonban még 1643-ban is megújították a megbízatását, és az éves fizetése mellett további száz tallér tiszteletdíjat (*publico honorario*) is megszavaztak a számára.[27] 1644. február 22-én még abaúji jegyzőként tagja volt az I. Rákóczi Györgyhöz Sárospatakra érkező vármegyei küldöttségnek, és nagy valószínűséggel ő volt a megfogalmazója a fejedelemnek elősorolt vármegyei sérelmek jegyzékének.[28] Ez az utolsó ismert mozzanata a közel két évtizedes vármegyei jegyzői szolgálatának.

Abaúj, Borsod és Sáros vármegyék önkormányzatának és a jegyzői tisztség közigazgatás-történeti fejlődésének elemzése a további kutatások feladata, melyhez Győr vármegye 17. századi közigazgatásának és tisztikarának feldolgozása szolgálhat mintául.[29] Annyi azonban már ismert, hogy az említett vármegyék szervezeti keretei – az ország legtöbb vármegyéjével párhuzamosan – az 1560-as évektől formálódtak, és a 17. század elejére különültek el a tisztségek és testületek közigazgatási és igazságszolgáltatási ügykörei.[30] Szemere jegyzői tevékenysége kapcsán úgy tűnik, hogy ő már egy kialakult gyakorlatot

Nagy Gábor 1822-ben összeállított kolligátuma, amelybe a Szemere család levéltárából Szemere Pálhoz és fiához, Lászlóhoz köthető számos iratot lemásolt. OSZK Fol. Hung. 894.

[22] ŠAK AZ inv. c. 8. fol. 393. r.

[23] Szabó 2015: 260.

[24] Szabó 2014: 298–299.

[25] ŠAP ŠZ Inv. c. 8. fol. 298. r.

[26] MNL OL E 190. No. 2651. Szemere(i házam) 1640. március 4. Szemere Pál – Debreczeni Tamás.

[27] ŠAK AZ inv. c. 10. fol. 122. r. 1643. november 21. Gönc, tisztújító közgyűlés: … ad decimum quartum notariatus sui annum conducttos, solemniter iuravit."

[28] ŠAK AZ inv. c. 10. fol. 137.

[29] Gecsényi 2008: 165–190.

[30] Degré 2004a; Degré 2004b.

vett át, és két évtizedes működése alatt csiszolta azokat.[31] Hosszú jegyzői pályafutása több vármegye szolgálatában nem mondható egyedi jelenségnek a korszakban. Ruttkay János Hont, Zólyom és Nógrád vármegyék jegyzője volt két évtizeden keresztül a 16-17. század fordulóján, vagy Pászthóy Máté – Szemerével egy időben – Ugocsa és Szatmár megyékben szintén több mint egy évtizedig töltötte be a jegyzői tisztséget.[32] Szemere Abaúj vármegyében a jegyzői hivatalt bő egy évtizedig betöltő, majd 1630-ban alispánná választott Lánczy Gergelyt váltotta, de „*substitutus notarius*"-ként ekkor már egy ideje részt vett a vármegye közéletében. Sárosban hivatali elődjei közül Palaticz János (1610–1619) Bethlen Szepesi Kamarájának tanácsosa lett, Divényi István (1620–1624) pedig több alkalommal országgyűlési követként és táblabíróként vállalt szerepet a következő évtizedekben.

Szemerét ugyan választották, nem pedig kinevezték a jegyzői tisztségre, de a vizsgált korszakban a vármegyei tisztségek közül egyedül a jegyző fizetését jegyezték fel, amely évente 100, majd 125, 150 és végül az 1630-as évektől 200 forintban rögzült, és más egyéb olyan „járulékokkal" egészülhetett ki, mint például Sárosban, ahol a „hivatali" telkei teljes adómentességet élveztek.

Szemere feladatai megegyeztek más vármegyék jegyzőinek munkájával: a közgyűlések és a törvényszékek jogi kereteinek koordinálása, a vármegyékhez érkezett levelek, utasítások és parancsok kihirdetése, valamint a peres ügyek lebonyolítása. A jegyzőkönyvek bejegyzései arról tanúskodnak, hogy írnokok vagy esetleg jogi-hivatali pályára készülő „jurátusok" is a keze alá dolgoztak, ugyanis szinte általános, hogy egy-egy törvényszék, de még közgyűlés ügyeit is Szemerén kívül két-három másik kéz jegyezte be.

Ahogyan a későbbiekben még látni fogjuk, a jegyzői hivatal számos lehetőséget biztosított a vármegyei politikai élet befolyásolására, de ezek sokkal inkább közvetett módon történtek: egy-egy levél vagy utasítás felolvasása megfelelő előkészületekkel, a jó helyen és jó időben sokkal eredményesebb lehetett, mint esetleg az alispáni tekintély közvetlen érvényesítése. Míg az alispánválasztás sok esetben komoly politikai harcok közepette zajlott, ahogy Sáros esetében bizonyos részletek ismertek, a jegyző személye inkább a jogi jártasságon és tapasztalaton múlott, és tevékenysége egyfajta állandóságot és stabilitást biztosított a vármegye számára.[33] Noha Szemere számos alispánválasztást végigasszisztált, egyetlen forrásban sem bukkan fel alispáni ambícióira utaló adat. Szemere egyértelműen jogtudó hivatali elitként pozicionálta magát: „*ifjú koromban*

[31] „*Az certificatiot is úgy és arra az formára csináltam az, mint Zemplén vármegyében bevett formával élnek. Noha nekem inkább tetszett volna, ha azon formán lett volna, az mit mi sokkal jobb és ékesebb formával élünk Sáros és Abaúj vármegyékben vele, de attól féltem, hogy leszállítják, ha más formában csináljuk az, mint az Zemplénben élnek vele*" – írta 1641. január 5-én Debreczeni Tamásnak egy Forgách Zsigmonddal folyó perrel kapcsolatban, ami a Szemere által adminisztrált vármegyékben ekkor már kialakult saját ügyintézési gyakorlatot mutatja. MNL OL E 190. No. 2868. 1641. január 5. Szemere, Szemere Pál – Debreczeni Tamás.

[32] Föglein 1936; Künstlerné Virág 2021.

[33] Gusarova 1999.

senkit lovas legénységemmel nem szolgáltam nem hogy öt loval, de bizony tizenkét lóra való fizetésért sem veszek senkitől, mert én lovas legénység nélkül is az én szent Istenemnek kegyelmes prudentiájából mind hazámnak, s mind akármely úrnak is ez országban tudok szolgálni…"[34]

A jegyzői munka folyamán a legnaprakészebb információkkal rendelkezett a régió mindennapi életéről, és igen eredményesen tudott közbenjárni akár a saját anyagi gyarapodása, akár megbízója érdekében, ami nemcsak a szűken vett peres ügyek intézésére, hanem a vármegyei politikai életre és egyre nagyobb súllyal az országgyűlésekre is kiterjedt. Hogy Szemere a kínálkozó lehetőségek közül I. Rákóczi György szolgálatát választotta, és egészen haláláig ki is tartott mellette, kétségtelenül a felekezeti szempontoknak tudható be. A régió protestáns nemessége számára elsősorban Rákóczi jelentette azt a hatalmi tényezőt, amelyet a vallásuk védelme érdekében segítségül tudtak hívni az egyre erősebben jelentkező katolikus térnyeréssel szemben, Rákóczi pedig politikai céljainak eléréséhez volt rákényszerülve a segítségükre. Ennek a kapcsolatnak a fenntartásában és formálásában volt Szemerének egyre nagyobb jelentősége.

Rákóczi György birtokszerzési ambícióit ismerve nem meglepő, hogy nagy figyelmet szentelt a jogban jártas személyek alkalmazására. Szemere bizonyára nem magában látta el a Rákócziak minden peres ügyét, de konvenciója alapján kiemelkedő helyen állhatott. Az évi 100 forint készpénz, 40 köböl búza, 30 köböl abrak és 3 hordó bor fizetség, amelyet 1625-ben kapott, szinte megegyezik a Nádasdyak első számú ügyvédjének, Ebergényi Péternek az 1614. évi konvenciójával.[35]

Kezdetben kisebb birtokügyekben segítette a sárospataki prefektus munkáját. 1627 novemberében Chernel György prefektust kellett elkísérnie Szabolcs vármegyébe, „*noha tudjuk, hogy kegyelmed csak az őkegyelme maga kérésére is megcselekedte volna azt, hogy mellette való fáradtságát nem szánta volna, mindazáltal mi is requirálván kérjük kegyelmedet, nem szánván fáradtságát, menjen el őkegyelmével és legyen segítséggel ott való dolgaiban, kit mi is jó néven veszünk*".[36] Bethlen Gábor halála után, az 1630-as évek elején látványosan megszaporodtak Rákóczi birtokügyei. Ezek javarészt a Szemere által koordinált vármegyék törvényszékei előtt zajlottak, így elég hatékonyan közben tudott járni.

Miután Rákóczi stabilizálta a pozícióját az erdélyi fejedelmi méltóságban, már jóval komolyabb ügyek is előkerültek. 1633 decemberében például egy Eszterházy Miklós nádorral folyó perben mozgósította Szemerét: „*ott kint való jámbor híveink, gondviselőink által azon dologról certificáltatott, és noha pereknek gondviselésére, procurálására való szolgáink vadnak ott kint, hozzánk való kötelességgel, de nyavajások féltvén mind magokat és jószágocskáikat is, vélekedünk felőle, hogy ha tudnák is nem merik dolgainkat*

[34] MNL OL E 190. No. 1790. 1636. július 13. Szemere, Szemere Pál – Debreczeni Tamás. A levélből az is kiderül, hogy Fáj Jánossal támadt konfliktusa Szemerének, és saját jelentőségére ráerősítve azt írja, hogy: „*kiben én őnagyságának szolgálhatok, igen késő Fáy uramnak csak megtanulni azokat.*"

[35] Dominkovits 2002.

[36] OSZK Fol. Hung. 894. 19.

serio forgatni. Annak okáért, mivel kegyelmed annak előtte kötelezte volt is magát szolgálatunkra, élt is kegyelmességünkkel, az dolgot immár nagyobb részre valóságból érti, kegyelmedet akarok mégis requirálni". A szóban forgó ügy a Trencsén vármegyében fekvő lednicei uradalommal kapcsolatban zajlott, vagyis Szemere már nem a vármegyei jegyzői hivatalaira hagyatkozva járhatott közben Rákóczi érdekében, hanem Esterházy Miklós nádorral fennálló kapcsolatára támaszkodva.

Az 1630. évi országgyűlésen bőven volt alkalma a nádornak személyesen megismerni az Abaúj vármegyei követként részt vevő Szemerét, ugyanis több alsótáblai küldöttségnek is a tagja volt, és magánjellegű ügyekben is egyeztetett a nádorral.[37] A politikai kapcsolatok alakításában közismerten rendkívül éles szemű Esterházy a későbbiekben még közelebbi kapcsolatba került Szemerével, amire az országgyűlések személyes találkozásai adtak alkalmat. Kapcsolatuk jellegét jól mutatja, hogy Esterházy meghívta Szemerét fia, Esterházy István és nevelt lánya, Thurzó Erzsébet lakodalmába 1638 szeptemberében. A meghívás azonban nem személyes volt, noha a levelet Szemerének küldte. A hivatalos meghívó Abaúj vármegyének szólt, de „*akarnám, ha őkegyelmek kegyelmedet választanák, s kérem is kegyelmedet, legyen azon, jöjjön maga fel kegyelmed, mert egyébiránt is sok dolgokról való beszédünk volna kegyelmeddel*".[38]

De ezzel párhuzamosan mintha a Rákóczi Györgyhöz fűződő familiárisi kapcsolata lazult volna az 1630-as évekre, legalábbis abban a tekintetben, hogy a mindennapi megélhetése nem a fejedelem szolgálatán alapult, ahogy ez már a fent idézett levélből is érezhető.

Szemere számos alkalommal hangot adott az anyagi elégedetlenségének Debreczeni Tamás sárospataki prefektushoz írott leveleiben. 1636. július 18-án azt panaszolta, hogy Chernel György prefektussága alatt egyetlen évben sem kapta meg a járandóságát, így több ezer forint tartozás halmozódott fel, amelyet azóta sem törlesztettek neki. Ennek ellenére mégis hűségesen szolgálja a fejedelmet, noha „*úgy vagyon, hogy lehet fél egész esztendeje, s talán több is, hogy őnagysága generális és judex curiae uram, mind püspök uram őnagysága által s mind nagy urak s és igen nagy fő emberek nem öt lovas katonaságra, hanem talán nagyobb állapotra solicitáltanak, és igen nagy serénységgel rajtam voltak, hogy az őnagysága conventioját fel vigyem, s derekas köteleségben legyek őnagyságának, ajánlván őnagysága magát, valamennyi fizetésem mind vármegyéktől, és másunnét vagyon duplául megadja, s azon kívül oly gratiával lészen, kit magam sem reméllenék. De én meg gondolván az fejedelemhez urunkhoz őnagyságához való kötelességemet, és hogy őnagyságával egy hitet vallok, gondolkodván őnagysága sokszori maga ajánlásiról és igéretéről, nem cselekedtem, nem is vettem fel generális urunk conventioját.*"[39] A levélben Homonnai Drugeth János frissen kinevezett országbíróról és felső-magyarországi főkapitányról van szó, akinek mindkét újdonsült tisztségének gyakorlásához szüksége

[37] EK vol. XVII. 275–279.
[38] OSZK Fol. Hung. 894. 11.
[39] MNL OL E 190. No. 1790. 1636. július 13. Szemere, Szemere Pál – Debreczeni Tamás.

volt a jogban jártas személyekre.[40] Szemere érvelése egyértelműen rámutat arra, hogy a felekezeti szempont milyen prioritást élvezett az értékrendjében. A református vallás védelme és támogatása Szemere tevékenységének minden szintjén dominánsan megjelenik. Vármegyei jegyzőként és országgyűlési követként egyértelműen Rákóczi György jelentette a legbiztosabb támaszt a felekezeti ügyek tekintetében. A vármegyei élet mindennapi gyakorlatában számos felekezeti alapú vitás kérdés bukkan fel, de legszemléletesebben talán azoknak a vármegyegyűléseknek az eseményei mutatnak rá a fejedelem és a református köznemesség együttműködésére, amelyeken az országgyűlési követek instrukcióiról döntöttek.

1634. január 26-án Eperjesen gyűlt össze Sáros vármegye közgyűlése, hogy kidolgozza a november 30-ára összehívott országgyűlésre küldendő követek instrukcióját. A vármegye jegyzőkönyvében ugyan csak szűkszavúan regisztrálták az eseményeket, de Szemere részletesen megírta a történéseket Debreczeni Tamásnak. Rákóczi két főember szolgája, Usz István és Duchony Menyhért érkeztek a gyűlésre a fejedelem levelével, majd miután „*illendőképpen salutálván az őnagysága követségét nekünk adatott őnagysága kegyelmes instructiója, s parancsolatja szerint az mi tehetségünk szerint, az mint isten legjobban tudnunk adta úgy proponáltuk és effectuáltuk az nemes vármegyének előtte. Az nemes vármegye is igen helyesnek és méltónak látván lenni az őnagysága urunk kegyelmes propositióját és kívánságát… követ atyánk fiának igenis beírtatta ugyan előttünk az nemes vármegye instructiójokban és verbaliter is serio committálta őkegyelmeknek.*”[41] Debreczeni Tamás január 31-ei jelentésében arról írt a fejedelemnek, hogy hasonló események zajlottak le Zemplén, Sáros, Liptó, Trencsén, Gömör, Borsod és Abaúj vármegyékben is.[42]

Ez utóbbi, Abaúj vármegye követeként vett részt Szemere Pál is az 1634. december elején Sopronban összeülő országgyűlésen.[43] Ezen az diétán Szemere már egyértelműen az alsótábla protestáns ellenzékének egyik vezetője volt. A rendi sérelmek összegyűjtésével megbízott bizottság egyik legaktívabb tagja volt. A munkálatok során egyre inkább a vallási sérelmek kerültek előtérbe. Mind a nádorhoz küldött bizottságok álláspontja, mind pedig az onnan érkezett válaszok Szemere előterjesztésében kerültek ismertetésre.[44] Ezekről készült feljegyzéseiben már nemcsak az események kronológiáját örökítette meg, hanem az aktívan cselekvő politikus munkamódszereit is.

De Szemere személyes életpályája szempontjából is emlékezetes események történtek ekkor. „*Ebben az esztendőben soproni országgyűlésben az én Szemere nemzetségemnek*

[40] Ekkor hagyta ott az Abaúj vármegyei alispánságot Szemere hivatali elődje, Lánczy Gergely, és 1636 szeptemberében beiktatták a felső-magyarországi hadbírói tisztségbe, amelyet talán éppen Szemerének szánt Homonnai. Pálffy 1995: 65.

[41] MNL OL E 190. No. 1306. 1634. január 26. Eperjes, Szemere Pál – Debreczeni Tamás.

[42] MNL OL E 190. No. 1294. 1634. január 31. Sárospatak, Debreczeni Tamás – Rákóczi György.

[43] Szemere a naplója elején Abaúj vármegye követeként nevezte magát, az országgyűlés résztvevőinek felsorolásánál azonban már Abaúj vármegye küldöttei mellett is feltüntette magát. EK vol. XXVI. 311, 331.

[44] EK vol. 26. 311–331. A vallásügyi kérdésekre fókuszálva ismerteti a diéta fontosabb eseményeit: Zsilinszky 1880: 348–362.

örök emlékezetére és becsületére nyertem meg az mi kegyelmes és koronás királyunk második Ferdinándtól őfelségétől címerünknek nagyobb ékességére az veres viasszal való pecsétet és pecsételést kiről őfelségétől igen szép donatiom és privilegiumom vagyon".[45] A kiváltságot rögzítő uralkodói diploma szövege azonban nem ismert, így nem tudjuk, hogy miért kapta Szemere, és pontosan mit is jelentett a privilégium.[46]

A vörös pecsétviasz használata Hunyadi Mátyás uralkodása alatt lett a bárói réteg „*becses külső dísze*", majd a 16. század első harmadától kezdve a Habsburg-uralkodók által adományozott bárói rangemelések állandó elemévé vált.[47] A szakirodalom eddig a főnemesi rangemelések kontextusában foglalkozott a vörös pecsétviasz használatának kérdésével, és csak utalásokat találunk arra vonatkozóan, hogy a 17. században kezdett elválni a címadományoktól.[48] Szemere esete a további kutatások megindításához is hasznos megállapításokkal szolgálhat. Az egyik fontos megállapítás, hogy Szemere a későbbiekben sem részesült főnemesi rangemelésben, pedig – mint látni fogjuk – vagyoni tekintetben is elérte azt a szintet. Bár közel sem ismerjük olyan részletesen a 17. századi bárói rangemelések okait és körülményeit, mint a 16. századi címszerzésekét, de a felső-magyarországi régióra vonatkozó részletesebb kutatások eredményei alapján kiemelhető, hogy a katolikus felekezethez tartozás az egyik legfontosabb szemponttá vált.[49] Emellett persze rendkívül fontos szerepet játszottak a rokoni kapcsolatok, köztük is a házasság, ami Szemere esetében sokkal inkább a Rákócziak felé orientálta, mintsem a katolikus főnemesség irányába. Mégis tapasztalható azonban némi elmozdulás a rendi társadalomban elfoglalt helyét illetően. 1636 tavaszától kezdve váltotta fel az *egregius* címzést a *generoso domino* vagy a magyar megfelelőjeként nemzetes és vitézlő titulus, amely a köznemesi társadalomban a legelőkelőbb tiszteleti címzésének tekinthető.

A vörös pecsétviasz használata talán azonban mégsem a társadalmi rangállásával, hanem az 1634–35. évi országgyűlésen elnyert ülnöki tisztséggel állhat összefüggésben. Kinevezésének pontos körülményeit nem ismerjük, de az 1635. január 26-ára összehívott királyi táblának már a tagja volt, és részletesen beszámolt a bizottság elé került ügyekről.[50] A királyi tábla elsődlegesen a Magyar Királyság legfőbb bírósági apparátusa volt, de jogköre a 17. században az országgyűlések szervezésére is kiterjedt. Ezen az országgyűlésen az ítélőmesterek, a jogügyigazgató és az esztergomi érsek képviselője mellett négy köznemesi ülnököt találunk. Szemere azonban kiegészítette a listát további négy személlyel, őket „in Superiori Hungaria" kategóriába sorolva: „Ex papistis"

[45] MNL OL R 385. No. 43. (Szemere Pál és unokája naplója) fol. 26. r.

[46] Abaúj vármegye 1635. október 15-én Göncön tartott pecsételő gyűlésén hirdette ki II. Ferdinánd 1635. február 3-án Sopronban tett adományát. ŠAK, AZ inv. c. 9. fol. 164. v.

[47] Schiller 1900: 269–270.

[48] Csízi 2014: 14.

[49] Borbély 2020.

[50] EK vol. 26. 323. A napló végén az országgyűlésen jelen lévők névsorában külön rovatot kaptak a királyi tábla bírái, közöttük is külön kiemelte a felső-magyarországiakat (in Superiori Hungaria). „*Ex papistis*" megkülönböztetéssel Usz János és Mosdóssy Imre, „*ex evangelicus*"-szal pedig Szemere Pál és Máriássy Pál szerepelnek a lista legvégén. Lásd: Uo. 332.

megkülönböztetéssel Usz János és Mosdóssy Imre, „ex evangelicus" pedig Szemere Pál és Máriássy Pál.

Szemere ezt követően az 1646–47. évi országgyűlést kivéve, mikor is I. Rákóczi György követeként nem lehetett a királyi tábla tagja, 1652-ben bekövetkezett haláláig valamennyi diétán a bírói testület ülnöke volt.[51] De ebben a minőségében vett részt az 1650. május 1-jén Kassán összeült, majd a munkát Eperjesen folytató nyolcados törvényszéken. A királyi tábla kihelyezett bíráskodási fórumaként működő oktaván az ítélőmesterek mellet felső-magyarországi illetőségű nemesek voltak jelen ülnökként: Barna György, Melczer Lajos, Pongrácz Kristóf és Szemere Pál, aki „titkáraként" működött.[52]

Szemere a vármegyei szolgálattal párhuzamosan igen aktív jogi „magánpraxist" is gyakorolt. Ennek kibontakozását közvetett módon nyomon követhetjük egy, az 1650-es évek elejéről származó naplószerű feljegyzéssorozat segítségével, amelyben Szemere számba vette az évek során birtokába került javakat, melyekhez döntő többségében különféle szolgálatai ellentételezéseként jutott hozzá.[53] Ebben az első bejegyzés 1624-ből származik, mikor is Szemere Péterné átengedte számára Arany Péter nevű zsellérét „*jámbor szolgálatomért*".[54] A következő években számos köznemesi család mellett felbukkannak a felső-magyarországi régió befolyásosabb tagjai is, mint Czobor János, Bocskai István vagy Móré János, majd az 1630-as években már a Nyáry család tagjai, Rákóczi Pál, Forgách Zsigmond és Alaghy Menyhért özvegye, Pálffy Kata asszony, de Nádasdy Ferenc is. Az ügyfelek társadalmi rangjának növekedésével a Szemerének juttatott birtokadományok értéke is növekedett.

A napló bejegyzései alapján lehetőség nyílik az anyagi gyarapodásának és birtokszerzési törekvéseinek részletes elemzésére, de jelen írás keretei között csak a legfontosabb tendenciák felvázolására van lehetőség. Az 1630-as évek elejéig a legnagyobb figyelmet az abaúji birtokai gyarapításának szentelte, köztük is a lakóhelyéül is szolgáló Szemerén igyekezett egybefogni a tágabb rokonság körében szétaprózódott birtokrészeket. Az első igazán komoly birtokszerzésre 1633-ban került sor. „*Ebben az esztendőben sok kibeszélhetetlen fáradságommal megnyervén az Chapy jószágot Bocskai István uram őnagyságának és az Soóvári Soós familiának.*"[55] A zempléni főispán viszonzásként Szemerének adományozott négy egész jobbágytelket Gálszécs mezővárosában, és további nyolcat a hozzá tartozó Albényen, összesen kétezer forint értékben. A következő néhány éveben már udvarházat is vásárolt a kereskedelmi szempontból is igen fontos mezővárosban, és jól érzékelhető módon fogott hozzá Zemplén vármegyei birtokainak gyarapításához. A Hegyalján első sorban Legyesbénye és Zombor határában gyűjtögette szorgalmasan

[51] Guszarova 2013: 136.

[52] A titkári tevékenység arra vonatkozik, hogy Szemere készítette a napirendre került ügyek összefoglalóját a tőle megszokott naplószerű formában. MNL OL P 629. 4. tétel No. 1. (Szemere Pál naplója az eperjesi oktaválisi törvényszékről).

[53] MNL OL R 385. No. 43.

[54] MNL OL R 385. No. 43. fol. 14. v.

[55] MNL OL R 385. No. 43. fol. 23. r.

a szőlőket, de Aszalón és az abaúji birtokai körül is minden évben hozzájutott egy-egy szőlőhöz néhány száz forint értékben.

Birtokközpontját és egyben lakhelyét a család névadó településén, az Abaúj vármegye déli részén, a Cserehátban fekvő Szemerén építette ki. A kisnemesek által lakott falu a Hegyaljáról Kassán át északra futó út szomszédságában közlekedési szempontból kiváló helyen feküdt, a Szemere tevékenységének központját alkotó régió szívében. Abaúj és Borsod vármegyék közgyűléseinek és törvényszékeinek leggyakoribb helyszínei (Aszaló, Gönc) egy napon belül elérhetőek voltak innen, de lóháton akár Sárosra és Eperjesre is el lehetett jutni. Az országgyűlési naplóit jellemzően „*ex curia mea Szemereiensi*" indítja, és az útját keretbe foglalva „*domum huc in Zemere rediimus, et magna Deo Optimo Maximo habenda gratia carissimam meam consortem et dulcissimum filium Ladislaum satis bona valetudine conspexi*" zárja, némi bepillantást engedve családi közegébe.[56]

Egyre gyarapodó hivatali státuszát és növekvő társadalmi tekintélyét a nemesi birtokközpontjának kiépítésével is igyekezett reprezentálni. Hosszú évek folyamán sikerült megszereznie a közelebbi-távolabbi atyafiság kezén szétforgácsolódott birtokrészeket és Szemere egyedüli birtokosává válnia.[57] Ez egyfajta társadalmi emelkedést is kifejezhetett, aminek azzal adott további nyomatékot, hogy 1639-ben pallosjogot is szerzett a szemerei birtokközpontjára.[58] Majd nem sokkal ezután, „*ebben az 1641. esztendőben sok keserves tribulatiokkal építtettem az én szemerei kőházamat*". Az építéshez használt követ a közeli rakacai kőbányából szerezte be, a téglát pedig helyben égettette, de „*legalább költöttem reá f. 2000*".[59] A 19. századi átépítésen átesett nemesi kúria máig őrzi Szemere Pál korai barokk lakhelyének stílusát. A családi központ kiépítését a következő évben azzal tette teljessé, hogy „*ebben az esztendőben csináltattam meg az szemerei templom sekrestyéjét és az alatt magamnak nemzetségemnek rakott boltos sírt*".[60] Az ősi családi birtokközpont megszerzése, majd azon a nemesi udvarház és családi temetkezőhely kiépítése és a legmagasabb földesúri bíráskodási jog megszerzése egyértelmű reprezentációja Szemere társadalmi emelkedésének. A kúrialista kisnemesből az 1640-es évek elejére vagyonos köznemessé vált, aki a vármegyei elit normáinak íratlan szabályai szerint környezetével is kifejezte státuszát.[61] Birtokgyarapodását regisztráló feljegyzései alapján az összegyűjtött birtokainak értéke meghaladta ekkorra a 40 ezer forintot, ami számos felső-magyarországi főnemes vagyonával vetekedett.

[56] Az 1637/38. évi országgyűlésről írott naplójában: EK vol. XVII. 91, 132. Máskor: „*ex domo et curia mea nobilitari Zemereiense*" EK. vol. XVI. 322.

[57] Az 1638. évi dikális összeírásban még hat taxás nemest tüntették fel Szemerén (Szemere Márton, Szemere Tamás, Vajda Miklós, Horváth Pál, Szemerei András és Szabó István, lásd: MNL OL E 156. 1. köt. 1053.), de még abban az évben „*örökösképpen megvettem és megszereztem őkegyelmektől*". MNL OL R 385. No. 43. fol. 17. r.

[58] „*intra teritorium eiusdem Szemere*" MNL OL A 57. 9. köt. 210.

[59] MNL OL R 385. No. 43. 36. v.

[60] MNL OL R 385. No. 43. fol. 37. r.

[61] Szeghy 2023: 57–93.

Szemere hivatali és ügyvédi tevékenysége szempontjából legalább ilyen fontos volt, hogy 1639-ben „*igen sok gonddal, fáradtságommal és sok supplicatiok által nyerhettem meg az nemes Kassa városától, hogy őkegyelmek között házat vehessek*", méghozzá 1400 forintért a Forgács utcában.[62] A következő évben egy hasonló jellegű lakóházhoz sikerült hozzájutnia Eperjesen is „*az Magyar utcában az Alsó-kapu felé*".[63] Mindkét lakóházat gyakran használhatta, ugyanis komoly összeget fordított a felújításukra. A kassai ház pincéjének „*megboltoztatására*" még a vásárlás évében további háromszáz forintot költött, a következő évben pedig az emeleti lakószintet tette komfortosabbá az ajtók és ablakok kicserélésével, új kemencék rakatásával, a házat körülvevő kőfal, lóistálló, „*drabantház*" és jégverem építésével, ami jól jelzi, hogy hosszabb itt-tartózkodásra rendezkedett be. 1641-ben az eperjesi háza is hasonló felújításon esett át.

Szemere kassai és eperjesi házvásárlása anyagi gyarapodásán túl is figyelmet érdemel, ugyanis igen fontos társadalomtörténeti folyamatokra mutat rá. A nemesség városi jelenléte a 17. század elején igen jelentősen megnövekedett, összefüggésben a vármegyei nemesség politikai térnyerésével. Kezdetben a szabad királyi városok vezetése számára ezzel kapcsolatban az jelentette a problémát, hogy a nemesek birtokába került házak kikerültek a városok joghatósága alól, és a nemes birtokos örökös nélküli halála esetén az ingatlan a kincstárra háramlott, nem pedig a városra. Emellett természetesen további problémát jelentett, hogy a városban ingatlant szerző nemesek a város falain belül is érvényesíteni kívánták a nemesi előjogaikat: igyekezetek elkerülni a városoknak fizetendő terheket, saját szükségleteiket jóval meghaladó mennyiségben szállítottak bort és gabonát a városi házaik pincéjébe, amellyel a magisztrátus engedélye nélkül kezdtek kereskedni, bíráskodás tekintetében pedig nem ismerték el a város fennhatóságát maguk felett, csak az illetékes vármegye joghatóságát.[64] Ezek az országos szinten tapasztalható tendenciák Kassa és Eperjes esetében fokozottan érvényesültek. Kassa városa következetesen igyekezett is akadályozni a nemesek házvásárlását. Ennek eredményeként a 17. század folyamán mindössze 60-70 nemes rendelkezett kassai ingatlannal.[65]

A városok és vármegyék közötti küzdelem azonban nemcsak helyi szinten zajlott, hanem az országgyűléseken is. Az 1630-as évektől kezdődően folyamatos volt a városi követek csatározása a vármegyei küldöttekkel. Ez utóbbiaknak az 1635. évi országgyűlésen sikerült olyan törvényeket elfogadtatni, amelyek lényegesen csökkentették a városok joghatóságát az ott lakó nemesek felett, és utat nyitottak a nemesek városi házvásárlása előtt, illetve engedélyezték számukra borok bevitelét (az azokkal való kereskedést azonban nem).[66]

Ezen az országgyűlésen a kassai követek már név szerint kiemelték az Abaúj vármegye küldöttjeként részt vevő Szemere Pált, aki a városok jogait csorbító törvénycikk

[62] MNL OL R 385. No. 43. fol. 33. r.
[63] MNL OL R 385. No. 43. fol. 35. r.
[64] Németh 2002; 2004a: 439–472.
[65] Kerekes 1940: 43; 1940; Németh 2016: 114–115.
[66] CJH 1635/21. tc.

országgyűlési elfogadtatásában a vezető szerepet játszotta.[67] Az 1635. évi országgyűlésen Kassa városának egyik követe Debreczeni Mihály volt, aki 1639 és 1641 között a kassai főbírói tisztséget viselte.[68] Róla Szemere a kassai házvásárlása kapcsán 1639-ben már azt írta, hogy „*az én jóakaró uramnak, régi atyámfiának, az nemzetes Debreczeni Mihály uramnak mostani főbírónak sok jóakaratját és igaz sinceritását hozzám meg tapasztaltattam*".[69] Debreczeni és Szemere kapcsolata rámutathat a szabad királyi város és Abaúj vármegye között ekkoriban kibontakozó küzdelmek személyi vonatkozásaira, ezért további kutatásokra érdemes, de a kettejük közötti viszony részletesebb megismerése az országgyűlési érdekérvényesítés szempontjából is figyelmet érdemel.

A gazdasági és joghatósági kérdések jelentősége azonban eltörpült a felekezeti konfliktusok mellett. A 17. századi magyar politikai életet legélesebben megosztó kérdés a felekezeti jogok érvényesítése körüli vita volt. Ez a szabad királyi városok esetében nemcsak a protestáns–katolikus pólusok közti vitát jelentette, hanem az evangélikusok és reformátusok közti ellentétet is. A szabad királyi városok közül Kassa védelmezte legelszántabban a Confessio Pentapolitanában megfogalmazott hitelveket, és ragaszkodott a Formula Concordiae szerinti hitéleti gyakorlathoz. Ugyan már a 16. század második felében megjelentek a helvét tanok követői a városfalakon belül, nyilvános konfliktusokra nem került sor köztük és az evangélikusok között, de a Bocskai-felkelés alatt jelentősen növekedett a súlyuk a város vezetésében.[70] Az 1610-es évektől Alvinczi Péternek sikerült egy olyan egyensúlyi helyzetet teremtenie Kassán az evangélikus városvezetés és a helvét tanok felé közelítő (concivis) városi polgárok között, amely nyugalmi helyzetet teremtett.

Alvinczi 1634. november 26-ai halála után azonban felborult a neves prédikátor személyén nyugvó addig helyzet. A városvezetés rövidesen a hithű evangélikus Kótai Jakabot hívta meg főprédikátornak, az Alvinczi mellett szolgáló két magyar papot, Tályai Jánost és Bátori Gergelyt pedig eltávolították.[71] A Kassa környéki református egyházi vezetők több alkalommal is közbenjártak a két lelkész érdekében, de a városvezetés mereven elzárkózott a kompromisszumtól. A kassai polgárok között elsősorban a magyar nyelvű lakosok voltak reformátusok, akik közül sokan nemesi armálissal is rendelkeztek, vagy nemesként szereztek polgárjogot. Váradi Pál kassai szenátor is a város nemes polgárai közé tartozott, és református lelkész híján a Kassa környéki Bárczán ünnepelte a húsvétot és a nagyobb egyházi ünnepeket, itt ugyanis kenyérrel részesülhetett az úrvacsorában. Mivel Váradi több alkalommal is kijárt Kassáról a reformátusok közé, emiatt konfliktusba keveredett a városvezetéssel, jogorvoslatért azonban – nemes személy lévén – Abaúj vármegyéhez fordult. A vármegye 1639 januárjában, néhány

[67] Németh 2004b: 502–503.
[68] Németh 2006: 185–188.
[69] MNL OL R 385. No. 43. fol. 33. r.
[70] Németh 2017: 284–287.
[71] Révész 1894.

hónappal a kassai házvásárlása előtt Szemere Pált küldte ki a bíróhoz, Debreczeni Mihályhoz a református Váradi vallásgyakorlatának ügyében.[72]

Szemere azonban általánosságban hívta fel a városi tanács figyelmét arra, hogy a két protestáns felekezet viszálya könnyen a katolikusoknak kedvezhet. Ezzel alighanem az országos politikában és kifejezetten az országgyűléseken egyre fokozódó felekezeti sérelmi politika lehetőségeire kívánt utalni, ahol az evangélikus és református követek egységesen „evangelicus status"-ként léptek fel a felekezeti jogaik védelmében a katolikusokkal szemben. Az érdekellentét elkerülése végett arra kérte a magisztrátust, hogy utasítsa Kótait a „*predikálásában tartson oly módot, hogy az közönséges szeretet mind a két valláson levők között maradjon meg és semmi háborúságra való ok ne adattassék*".[73]

Szemere kompromisszumot kereső hozzáállása a makacs kassai városvezetéshez a későbbiekben is tapasztalható. Noha 1644-től ő maga is életvitelszerűen Kassán lakott, és személyes elszenvedője lett a református vallással szembeni intoleranciának, az „evangelicus status" egységének megőrzése érdekében az 1646–47. évi országgyűlésen is hajlandó volt a kassaiak érdekében csendesíteni az Abaúj vármegye nevében sérelmi panaszt benyújtani kívánó Barna Györgyöt.[74] Szemere azt szerette volna elérni, hogy Rákóczi György „*iuxta diploma et puncta accordata eligazítja az religio dolgát Kassán*", vagyis a linzi szerződés értelmében tőle függő város magisztrátusával elismertesse a reformátusok jogait, nem adva így esélyt az országgyűlésen a katolikusoknak a protestáns rendek közti nézetkülönbség kihasználására.[75]

De a kassai követek utasításának a legfontosabb eleme az volt, hogy biztosítsák a város kiváltságait a felekezeti kérdések eldöntésében, ami teljes kudarcba fulladt. Az országgyűlésen végül törvényt hoztak arról, hogy mind a református, mind pedig a katolikus felekezet templomot építhet, illetve parókiát és iskolát tarthat fenn Kassán.[76]

A református felekezet helyzete Kassán már Rákóczi bevonulását követően, 1644 tavaszától fokozatosan erősödött. Kezdetben a fejedelem udvarában működött állandó jelleggel prédikátor, majd még az év nyarán egy rektor is érkezett a Királyi Házba a református „*udvari deákok*" oktatására.[77] Szemere rendkívül aktívan részt vett a református intézmények megszervezésében. Regéczy András udvari prédikátor és Iratos Mihály rektor jövedelmét neki mint a magyarországi jövedelmek igazgatójának kellett kigazdálkodnia a hadjárat melletti igen szűkös költségvetésből. Szemere már 1645 őszén pártfogásába vette Előry Bálintot, és Lórántffy Zsuzsanna figyelmébe ajánlotta,

[72] Révész 1894: 40–43; Váradi 1643-ban is perbe keveredett a várossal, ugyanis a rábízott jövedelmekkel nem tudott elszámolni, emiatt a városi ingatlanjait lefoglalták. Váradi ez alkalommal is Abaúj vármegyéhez fordult segítségért. Lásd: Németh 2004b: 466–468.

[73] Révész 1894: 42.

[74] Borbély 2025: 275.

[75] MNL OL E 190. No. 5102. Pozsony, 1647. május 1. Szemere Pál, Chernel György és Klobusiczky András levele I. Rákóczi Györgyhöz.

[76] Lásd: 1647/19. tc. CJH, 443. A törvény rendelkezését azonban sokáig nem sikerült végrehajtani, és az 1650-es évekig elhúzódó harc alakult ki a református kassai nemesek, az evangélikus polgárok és a katolikus egyház között. Az ügyre és a tágabb kontextusra vonatkozóan: Bessenyei 1991; Tusor 1998.

[77] Révész 1894: 47–60.

aki „*igen jó tudós legény, igen jó prédikátor, az nagyságotok prédikátorát Regéczy uramot nem kevéssé segíti, és bizonnyal írom nagyságodnak, nagy hasznosan is penigh az egész ecclesiában*”.[78] Őt ajánlotta Rákóczinak Iratos távozása után a tíz alumnusból álló udvari iskola vezetőjének, „*ha pedig nagyságod kegyelmes uram ez esztendőben akar alumnusokat, oda fel az academiákban felküldeni, nagyságod kegyelmesen emlékezzék meg erről is az itt való kassai schola mesteréről*”.[79]

De Szemere figyelme folyamatosan rajta volt az alumnusokon is. Még a linzi szerződés végrehajtásának részleteiről folyó tárgyalások alatt is szót ejtett róla, hogy „*az nagyságod kassai schola béli alumusinak kegyetlen megveretések felől, kikről már alázatosan könyörögtünk nagyságodnak kapitány urammal*”.[80] Miután az 1647. évi országgyűlésen végül törvényt hoztak a kassai református egyház működéséről, Szemere igyekezett annak a gyakorlatba átültetéséről is gondoskodni, de még 1648 márciusába is azt írta Rákóczinak, hogy „*számtalan sok szép biztató, s bátorító szavaim, s erős ratioimra, mind ez ideig is derekasan nem complanálhattam*”.[81] A református templom és iskola építésére felkínálta a házához tartozó telket is, de végül nem tartották alkalmasnak a helyszínt. A fejedelem halála után csak tovább romlott a helyzet a városvezetés, illetve a református és katolikus egyház között, Szemere pedig ekkor már Lórántffy Zsuzsanna pártfogásában vezette az alkudozásokat a református egyház érdekében. Végül azonban csak Pálffy Pál nádor személyes kassai látogatása során sikerült rákényszeríteni a várost 1650 elején, hogy engedélyezze a katolikus és református egyházi intézmények működését Kassán, de ennek megvalósulását Szemere már nem érte meg.[82]

Szemere pályafutásának legismertebb időszaka az I. Rákóczi György melletti szolgálata, előbb mint a fejedelem fennhatósága alá került területek jövedelmeit szervező Szepesi Kamara tanácsosa, majd a linzi szerződés részleteinek tisztázására és a békeszerződés pontjainak törvénybe iktatására összehívott 1646–47. évi országgyűlésen a fejedelmi követség vezetője. Rákóczi a magyarországi hadjáratának megindítását követően szinte azonnal, már 1644 áprilisában a Szepesi Kamara egyik tanácsosává nevezte ki Szemerét.[83] Hivatalosan ugyan csak a linzi szerződés megkötése, vagyis 1645. december 15-e után szerveződött meg a Rákóczi György birtokába került területek felügyeletére a kamarai igazgatás, de már a hadjárat elejétől Szemere tartotta kézben az elfoglalt területek jövedelmeinek igazgatását. 1645 decemberéig azonban Lórántffy Zsuzsannának írta a jelentéseit, és csak ezt követően Rákóczihoz.

A fejedelem hadjáratának anyagi alapjait igen nagy részben a magyarországi jövedelmekből igyekezett finanszírozni, így ezek hatékony megszervezése rendkívül fontos volt.[84] Szemere, azontúl, hogy már két évtizede hasonló jellegű szolgálatokat

[78] MNL OL E 190. No. 3976. Kassa, 1645. szeptember 28, Szemere Pál – Lórántffy Zsuzsanna.
[79] MNL OL E 190. No. 4287. Kassa, 1646 február 27. Szemere Pál – Rákóczi György.
[80] MNL OL E 190. 4319. Tokaj, 1646. április 13. Szemere Pál – Rákóczi György.
[81] MNL OL E 190. 5114. Kassa, 1648. március 14. Szemere Pál – Rákóczi György.
[82] Pálffy Pál nádor vele folytatta a tárgyalásokat: Révész 1894: 75.
[83] Visegrádi 1911: 64.
[84] Szemerének közel sem volt egyszerű dolga, ugyanis a kamarai kezelésben álló jövedelmek gyakorlatilag

végzett a fejedelemnek, személyes tapasztalatokkal is rendelkezett a Bethlen Gábor alatti kormányzat gyakorlatáról. A kamara fennhatósága alá tartozó jövedelmeket, úgymint a dézsmák bérletét, az adó beszedését, a végvárak uradalmainak gazdálkodását és a legfontosabb jövedelem, a harmincad beszedésének módját úgy alakították ki, ahogy „*az szegény Bethlen fejedelem idejében is volt*".[85] Rákóczi Szepesi Kamarájának másik tanácsosa Usz István volt, tőle azonban egyetlen levél sem ismert ebből az időszakból, így nem tudjuk, hogy milyen munkamegosztás volt köztük, de Szemere rendkívül részletes jelentései alapján a pénzügyekkel feltehetően ő foglalkozott, politikai jellegű kérdésekben egyedül a felekezeti ügyekről fejtette ki a véleményét.

A III. Ferdinánd által Linzben aláírt békeszerződésben a rendi sérelmek közül egyedül a vallás szabad gyakorlatával kapcsolatos kérdések részletes szabályozását találjuk, a kiegészítő okmányokban pedig a Rákóczinak átengedett területekről és az általános amnesztia feltételeiről szóló rendelkezéseket.[86] A részletek további tárgyalását és a szerződés rendek általi megerősítését a három hónapon belül összehívandó országgyűlésre bízták. Ennek összehívása ugyan számos ok miatt elhúzódott, de az egyeztetések 1646 tavaszán megkezdődtek Tokajban.[87] Az uralkodó érdekeit Tőrös János, a Magyar Kamara tanácsosa képviselte, Rákóczi oldalán pedig ekkor lépett be a tárgyalások folyamatába Szemere Pál.

A tárgyalások legfőbb célja az volt, hogy előkészítsék a küszöbön álló országgyűlésre a békeokmány szövegében csak nagy vonalakban körvonalazott feltételeket, és a lehetőségekhez mérten már a kompromisszumos megoldást terjesszék ott a rendek elé. A legfontosabb kérdések a hét vármegye és Kassa városának átadása, az itteni jövedelmek tisztázása és a hadjárat alatt elfoglalt világi és egyházi birtokok sorsának a tisztázása voltak.[88] Szemre 1646. április elején érkezett Tokajba, és június elejéig ő folytatta a tárgyalások érdemi részét az uralkodó megbízottjaival. Fordulópontot jelentett, hogy a fejedelem már 1646. május 10-én 27 pontból álló instrukciót állított ki országgyűlési követei, vagyis Szemere Pál, Chernel György és Klobusiczky András számára.

Első és legfontosabb feladatuk a linzi szerződés elfogadtatása volt, még mielőtt az országgyűlés hozzákezdene a királyi propozíciók tárgyalásához. Ezt követően az 1638. évi országgyűlésen megfogalmazott sérelmekhez kellett tartani magukat, elsősorban a protestánsoktól elfoglalt templomok visszaadása és a jezsuiták visszaszorítása kapcsán. Ezenkívül mindössze a nádorválasztással kapcsolatban kaptak némi iránymutatást, miszerint „*ha mód lenne, bár evangelicus lenne*", de ha katolikus jelöltre kell szavazniuk,

teljesen elapadtak, a kereskedelem szinte megszűnt, így a beszedhető harmincadvám drasztikusan visszaesett, és Rákóczi hadjárata is jóval nagyobb pusztítással járt, mint Bethlen alatt. Szemere igyekezett ugyan kézben tartani minden felhajtható jövedelmet, de mint Rákóczinak írta: „*kegyelmes uram, egyedül a Jóisten vehet ott, ahol nincsen.*" MNL OL E 190 No. 4295. Kassa, 1646. március 15. Szemere Pál – Rákóczi György.

[85] MNL OL E 190. No. 4287. 1646. február 27. Kassa, Szemere Pál – Rákóczi György.

[86] Szilágyi 1885: 402–412.

[87] Zsilinszky 1886.

[88] Zsilinszky 1886.

akkor azt olyanra tegyék, aki „*hazájának minden rendbéli szabadságinak igaz őrizője, s kinek kinek igazságinak kiszolgáltatója az igazságnak szeretője, s ne németes legyen… Locumtenens pedig egyáltalán ne legyen*”.[89] Instrukciókat kaptak a regálék és különösen a harmincad beszedésével kapcsolatos ügyekben, de az utasítás közel fele a Rákóczi kezébe került birtokok törvényesítésével foglalkozott. Jóval részletesebben kitért tehát az instrukció a fejedelem személyes igényeit kielégítő kérdésekre, mint a rendi sérelmekre. Ez utóbbiak esetében gyakorlatilag a legutóbbi, 1637–1638. évi sérelmi országgyűlés sérelmi politikájának folytatására utasította Rákóczi a követeket.

Szemere és Chernel 1646. augusztus 23-án indultak el Nagysárosból a Pozsonyba összehívott országgyűlésre. Szemere országgyűlési feljegyzései között ennek a diétának az eseményeiről írta a legtöbbet és nem csak azért, mert ez volt a 17. század leghosszabb ideig ülésező országgyűlése, hanem azért is, mert hosszú évtizedek óta elhúzódó vitás kérdésekre kellett megoldást találni.

Miután 1647. július elején hazaért Pozsonyból, ott folytatta a munkát, ahol közel egy évvel korábban abbahagyta.[90] Ekkor már az országgyűlésen hozott törvények értelmében kezdtek hozzá a fejedelemnek átengedett területek hivatalos átvételéhez és a jövedelmeinek megszervezéséhez.[91] 1647. november elejétől Eperjesen tárgyaltak ismét a Tőrös András vezette királyi delegációval a függőben lévő részletek tisztázásáról, melyeket 1648. február első napjaiban sikerült lezárni, és csak ekkor került hivatalosan is Rákóczi birtokába a hét vármegye.

Szemerének azonban nem sikerült kiépíteni a Bethlen Gábor idején működő pénzügyi rendszert, vagyis a hét vármegye területén lévő végváraknak és katonaságnak az itteni jövedelmekből történő ellátását, ugyanis I. Rákóczi György 1648. október 11-én meghalt.

A Szepesi Kamara tanácsossága ekkor ugyan megszűnt, de Szemere továbbra is Lórántffy Zsuzsanna első familiárisaként folytatta a szolgálatot egészen haláláig. Az özvegy fejedelemasszony férje halála után Sárospatakra költözött, és elsősorban a magyarországi ügyekre, ezen belül is a Rákóczi-birtokok felekezeti kérdéseire figyelt leginkább. Szemere első familiárisként feltehetően a birtokügyekben és a regionális politikában állhatott Lórántffy Zsuzsanna szolgálatára, de a konvencióján kívül más forrás nem ismert erről az időszakról.[92]

Az 1649. évi országgyűlésen azonban nem ő képviselte az özvegyet, hanem Berényi György és Mednyánszky Jónás.[93] Szemere Abaúj vármegye követeként vett részt az

[89] EK vol. XXVIII 237–240.

[90] Távollétében Udvarhelyi Péter perceptor és Raysz János archivarius vezették a kamarát Szemere instrukciója alapján: Instrukció 1899.

[91] 1647. augusztus 26-án írta Rákóczinak, hogy „*csak ez elmúlt estve érkeztek kezéhez postán az pecsétes új articulusok*”. MNL OL E 190. No. 5000. Kassa, 1647. augusztus 26. Szemere Pál – Rákóczi György.

[92] 1649. évi konvenciója: OSZK Fol. Hung. 105. fol. 2. v; 1652. évi konvenciója, amelyet azonban halála miatt már nem vett fel: OSZK Fol. Hung. 894. 208–209.

[93] Zsilinszky 1893: 23; Berényi György 1646-tól Rákóczi szolgálatában állt: Komáromy 1885: 143.

országgyűlésen, bár a királyi tábla ülnökeként személyesen is hivatalos volt a nádorválasztó diétára.[94]

Az 1650-től ismét elég nagy lendülettel fogott hozzá Szemere a saját birtokainak gyarapításához és a gazdálkodáshoz. Erre vonatkozó naplójának 1641-ben megszakad bejegyzései 1650-ben újraindultak, és két éven belül 33 birtokszerzeményt regisztrált több mint 6000 forint értékben.[95] Ekkortól ügyvédként is újra tevékenykedett. Közreműködött a Homonnai Drugeth János özvegye, Jakussith Anna és fia közti perben, illetve Bocskai István ügyeiben is közbenjárt.

Az 1650-es évekre az országrész jól ismert alakja volt Szemere, így nem csoda, hogy az 1652. szeptember 19-én tisztázatlan körülmények között bekövetkezett halála nagy visszhangot és vizsgálatok sorozatát váltotta ki.[96] Számos korabeli szóbeszéd ellenére, miszerint felesége Wesselényi Ferenc szeretője lett volna, és az ő buzdítására ölette volna meg férjét, az Abaúj vármegye által lefolytatott vizsgálat eredménye tűnik a legmeggyőzőbbnek, amely megállapította, hogy Nagymihályi Gábor ölette meg. Szemere halálának körülményeit azonban csak további források bevonásával tisztázhatjuk.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 57. Libri regii
E 158. Conscriptiones portarum
E 190. Archivum familiae Rákóczi, Missilies
P 692. Újhelyi család 28. tétel. (Szemere család vagyonjogi iratai)
R 385. Vegyes kéziratok, feljegyzések, naplók, visszaemlékezések
Štátny archív v Prešove (ŠAP)
Zápisnice župných kongregácií; Šarišská župa (ŠZ)
Štátny archív v Košiciach (ŠAK)
Kongregačná zápisnica Abovskej župy; Archiv Župa (AZ)
Országos Széchenyi Könyvtár (OSZK)
Fol. Hung. 105. „Conventionales Officio latorum ... Susannas Lorantffi ... Georgio Rakoczy relictae ... per Michaelas Chech ...in Anno 1652 scripti. „
Fol. Hung. 894. Erdélyi és Magyar Történeteket tárgyszó kéziratok gyüjteménye, a Szemere család irattárának levelei másolatával együtt, Nagy Gábor által. 180l.
ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár (EK)
Kaprinai-gyűjtemény

[94] III. Ferdinánd meghívója Szemerének: OSZK Fol. Hung. 894. 63–64.
[95] MNL OL R 385. fol. 46. r. – 47. r.
[96] Zarándy 1910: 126–127.

Ferenczffy Lőrinc – Gelbhaar Gregor – Illésházy Gáspár – Révay Márton – Győrffy Tamás 1622: *Articuli dominorum praelatorum, baronum, magnatum et nobilium ... Regni Hungarie ...: Anno Domini millesimo sexcentesimo, vigesimo secundo, indicta, Soproniique celebrata, conclusi*. Wien.
A kassai kamara instructiója. 1899: *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez* 551–559.
Szilágyi Sándor (szerk.) 1885: *A linzi béke okirattára*. Budapest.
Visegrádi János 1911: A Rákóczi család levelei. *Adalékok Zemplén-Vármegye Történetéhez*.

Hivatkozott irodalom

Bátoriné Misák Marianna 2023: Lorántffy Zsuzsanna sárospataki iskolája. *Zempléni Múzsa: társadalomtudományi és kulturális folyóirat* (23.) 3. 14–23.
Bessenyei József 1991: A szabad királyi városok jogainak csorbítása. *Történelmi Szemle* (33.) 3–4. 255–263.
Borbély Zoltán 2020: Nemesi stratégiák és társadalmi mobilitás Felső-Magyarországon a 17. század első felében. *Századok* (154.) 25–52.
Borbély Zoltán 2025: Szemere Pál és követtársai jelentései I. Rákóczi György számára az 1646–1647. évi országgyűlésről. *Lymbus: Magyarságtudományi forrásközlemények* (23.) 239–285.
Csízi István 2014: Észrevételek a magyar főnemesi címek XVI-XVII. századi történetéhez. *Fons: forráskutatás és történeti segédtudományok* (21.) 1. 3–65.
Csoma József 1897: *Abauj-Torna vármegye nemes családjai*.
Degré Alajos 2004a: A megyei közigazgatás átalakulása a XVII. század elején. In: *Válogatott jogtörténeti tanulmányok*. (Millenniumi magyar történelem – Historikusok.) Budapest, 218–230.
Degré Alajos 2004b: Megyei közgyűlések a XVI-XVII. századi török háborúk korában. In: *Válogatott jogtörténeti tanulmányok*. (Millenniumi magyar történelem – Historikusok.) Budapest, 163–179.
Dominkovits Péter 2002: Egy kora újkori ügyvéd pályaképe: Szepsy (Zepsy) János. *AETAS – Történettudományi folyóirat* (17.) 2–3. 5–35.
Dominkovits Péter 2008: Főúri udvar – uradalom – vármegye – katolikus egyház. Adatok és szempontok a 17. századi nyugat-dunántúli megyei nemesség mozgástereinek kutatásához. *Turul* (80.) 2. 33–42.
Föglein Antal 1936: A vármegyei notárius. *Levéltári Közlemények* (14.) 1. 149–171.
Gecsényi Lajos 2008: *Gecsényi, Gazdaság, társadalom, igazgatás*. Győr.
Gusarova Tatâna Pavlovna 1999: A sárosi követválasztás utójátéka az 1659. évi pozsonyi országgyűlésen. *Levéltári Közlemények* (70.) 1–2. 3–22.

Guszarova Tatjana 2013: Vármegyei követek a magyar országgyűlés alsótábláján a 17. században. Társadalmi kép. In: Dobszay Tamás – Forgó András – Bertényi Iván – Pálffy Géza – Rácz György – Szijártó M. István (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon: A kezdetektől 1918-ig.* Budapest, 123–143.

Jeney-Tóth Annamária 2015: Ifjabb Rákóczy György váradi udvartartásának kezdetei (1638–1640–1642). In: Oborni Teréz (szerk.): *„Várad, Erdély kapuja..." : Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában*. (Tanulmányok Biharország történetéről 2.) Nagyvárad, 79–101.

Jeney-Tóth Annamária 2020: „A fejedelemasszony... kedves és jó szolgája lött volna". Bálpataky János karrierje Lorántffy Zsuzsanna udvarában (1630–1645). In: Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára (szerk.): *Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban I.* (Erdélyi Tudományos Füzetek.) Kolozsvár.

Kerekes György 1940: *Polgári társadalmunk a XVII. században, Schirmer János (1625-1674) kassai kereskedő üzleti könyve alapján*. Kassa.

Komáromy András 1885: Karancsberényi báró Berényi György élete és politikai működése, 1601-1677. *Századok* (19.) 126–155.

Künstlerné Virág Éva 2021: Pászthóy Máté, Szatmár vármegyei jegyző hivatali működése (1629-1640). In: Kujbusné Mecsei Éva – Bánszki Hajnalka (szerk.): *Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, XXII.* (A Magyar Nemezeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára kiadványai. I. Évkönyvek.) Nyíregyháza, 13–24.

Németh István 2002: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében. *Korall – Társadalomtörténeti folyóirat* 9. 79–106. https://doi.org/10.52656/KORALL.2002.02.004

Németh István 2004a: *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség II. kötet*. (Doktori Mestermunkák.) Budapest.

Németh István 2004b: *Várospolitika és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség I kötet*. (Doktori Mestermunkák.) Budapest.

Németh István 2006: *Kassa szabad királyi város archontológiája. Bírák, külső és belső tanács (1500–1700)*. (Fons könyvek 3.) Budapest.

Németh István 2016: A rendi kategóriák olvasztótégelye. A kora újkori magyarországi szabad királyi városokban lakó nemesi rangúak helyzete és szerepvállalása. In: Vargáné Balogh Judit – Pap József (szerk.): *Nemesi és polgári szerepek, reprezentáció és interpretáció*. (Konferenciák, műhelybeszélgetések XIII.) Eger, 111–130.

Németh István 2017: Kassa, egy többfelekezetű régióközpont jellegzetességei a 16–17. században. In: Ittzés Gábor (szerk.): *Viszály és együttélés*. Budapest, 277–313.

Pálffy Géza 1995: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században*. Győr.

Pálffy Géza 1997: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16-17. században. (Minta egy készülő főkapitányi archontológiai és „életrajzi lexikonból"). *Történelmi Szemle* (39.) 2. 257–288.

Révész Kálmán 1894: *Százéves küzdelem a kassai református egyház megalakulásáért: 1550-1650*. Budapest.
Schiller Bódog 1900: *Az örökös főrendiség eredete Magyarországon*. Budapest.
Szabó András Péter 2014: Egy felső-magyarországi katolikus főúr pengeélen. Forgách (III.) Zsigmond levelezése I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (1644–1645). *Collectanea Sancti Martini – A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője* (2.) 291–342.
Szabó András Péter 2015: Forgách (III.) Zsigmond levelezése Lippay Györggyel (1639–1644). *Collectanea Sancti Martini – A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője* (3.) 247–297.
Szabó Béla 2025: Haszontalan peregrináció? A külföldi egyetemjárás és hazai jogi kultúra a 16-17. század fordulója körüli időszakban. *Studia Litteraria: irodalom- és kultúratudományi folyóirat* (64.) 184–199. https://doi.org/10.37415/studia/2025/64/16697
Szeghy Gábor 2023: *Abaúj vármegye nemessége az újkorban: Lakóhely, vagyoni helyzet, életmód*. Kassa.
Tusor Péter 1998: Nemesi és polgári érdekérvényesítési törekvések a katolikusok és reformátusok kassai recepta religióvá válásában. (A Magyar Tanács és a vallásügy 1648-ban). *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* (10.) 1–2. 5–26.
Zarándy Gáspár 1910: *Huba vére Szemere*. Budapest.
Zsilinszky Mihály 1880: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai: A reformatiotól a Bécsi békéig*. Budapest.
Zsilinszky Mihály 1886: *Az 1646-ki tokaji tanácskozmány*. Budapest.
Zsilinszky Mihály 1893: *A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformátiótól kezdve. 1647-1687*. Budapest.